

דרוש

פרשת כי תבוא, תשע"ח, מספר 1284

"ולקחת מראשית כל פרי האדמה"

נתן אביעזר

בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹלַע נְטוּיָה וּבְמָרָא גָדֹל
וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתִּים. וַיִּבְאֲנוּ אֶל הַמָּקוֹם
הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, אָרֶץ זֵבֶת
חֶלֶב וּדְבָשׁ" (דב' כו:ו-ט).

תוכן הפסוקים האלה אינו משקף את הפעולה של הבאת הביכורים לכוהן. הפסוקים עוסקים ביציאת מצרים וכניסת עם ישראל לארץ ישראל. מסיבה זו פסוקים אלה מופיעים בהגדה של פסח שעניינה הוא יציאת מצרים. אם כן, מה הקשר בין פסוקים אלו לבין הבאת הביכורים?

מהשאלות הללו עולה, שהטעם למצוות ביכורים אינו הרצון לבטא את הכרת הטוב לקב"ה על תוצרת הארץ, אלא הרצון להודות לקב"ה על ארץ ישראל. הבנה זו מאפשרת לנו לענות על השאלות דלעיל.

פירות שבעת המינים שגדלו בארץ ישראל הם הפירות היחידים המאפיינים אותה, ככתוב: "אֶרֶץ חֹטֶה וְשֹׁעֵרָה וְגִפְן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן, אָרֶץ זֵית שָׁמֶן וּדְבָשׁ" (דב' ח:ח). לכן, רק פירות אלה בלבד חייבים בביכורים. פירות חוץ-לארץ, ואפילו פירות ארץ ישראל שאינם משבעת המינים, אינם מאפיינים את ארץ ישראל, ולכן הם אינם מתאימים למצווה שטעמה הוא להודות לקב"ה על ארץ ישראל.

הבנה זו מסבירה גם את הפסוקים שאדם חייב לומר כאשר הוא מביא את פירות הביכורים. קודם מסירת הביכורים, הוא אומר פסוק המזכיר רק את ארץ ישראל, "הַגִּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱ-לֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאֲבֹתֵינוּ לָתֵת לָנוּ" (שם, כו:ג). אחר-כך, כאשר הוא מוסר את הטנא עם הפירות לכוהן, הוא אומר את הפסוקים שצוטטו לעיל ("אֶרְמִי אֲבָד אֲבִי... אָרֶץ זֵבֶת חֶלֶב וּדְבָשׁ", שם, כו:ו-ט). בפסוקים אלו מביא הביכורים מודה לקב"ה על יציאת בני ישראל מסבל מצרים, והבאת העם לארץ ישראל, שהיא "אָרֶץ זֵבֶת חֶלֶב וּדְבָשׁ".

פרשתנו פותחת במצוות ביכורים. מצווה זו כוללת שני שלבים. בשלב הראשון מצווה האדם להביא את הביכורים לכוהן, ובשלב השני הוא מצווה לומר את הפסוקים הכתובים בפרשתנו. מה טעמה של מצווה זו? לפי ספר החינוך, טעם מצוות ביכורים הוא, שאדם מבטא את הכרת הטוב לקב"ה עבור תוצרת הארץ, ככתוב (מצווה צא): "וּנְזָכֹר וּנְדַע כִּי מֵאִיתוֹ בְּרוּךְ הוּא יִגְיעוּ לָנוּ כָּל הַבְּרֻכּוֹת בְּעוֹלָם. עַל כֵּן נִצְטוּיָנוּ לְהִבְיֵא לְמִשְׁרָתִי בֵּיתוֹ רֵאשִׁית הַפְּרִי הַמִּתְבַּשֵּׁל בְּאֵילָנוֹת". אולם הבנה זו של מצוות ביכורים מעלה מספר שאלות.

א. חז"ל קבעו שמצוות ביכורים חלה אך ורק על פירות שגדלו בארץ ישראל (רמב"ם, הלכות ביכורים ב:א). אם הטעם למצוות ביכורים הוא להודות לקב"ה על התוצרת החקלאית, מדוע מצווה זו אינה חלה גם על פירות חוץ-לארץ? האדם נהנה מפירות חוץ-לארץ לא פחות מאשר מפירות ארץ ישראל.

ב. חז"ל גם קבעו שמצוות ביכורים חלה אך ורק על פירות שבעת המינים (רמב"ם, שם ב:ב). היות שהאדם נהנה מכל הפירות באותה מידה, מדוע מצוות ביכורים אינה חלה על כל סוגי הפירות?

ג. במעמד הבאת הביכורים האדם חייב לומר פסוקי תורה מיוחדים, ככתוב: "וְעִנִּיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱ-לֹהֶיךָ", ולהלן הפסוקים:

"אֶרְמִי אֲבָד אֲבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיִּגַּר שָׁם
בְּמִתֵּי מִעֵט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָדוֹל עֲצוּם וָרֵב.

וַיִּרְעוּ אֶתְנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ
עֲבָדָה קָשָׁה. וַנִּצְעַק אֶל ה' אֱ-לֹהֵי אֲבֹתֵינוּ
וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוֹ, וַיִּרְא אֶת עֲנִינוֹ, וְאֶת
עֲמָלְנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ. וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם

* נתן אביעזר הוא פרופסור (אמריטוס) במחלקה לפיזיקה באוניברסיטת בר-אילן, ומחבר הספרים: "בראשית ברא" ו"אמונה בעידן המדעי".

ג. קיים ספק אם נשים חייבות בברכת המזון מן התורה או רק מדרבנן (ברכות כ ע"ב). רש"י מסביר על אתר, שהסיבה לפטור נשים מברכת המזון מן התורה היא: "הארץ לא ניתנה לנשים להתחלק". גם מדין זה רואים את הקשר שבין מצוות "ברכת המזון" לבין ארץ ישראל.

בסיכום, מצוות הבאת הביכורים ומצוות ברכת המזון מבטאות את חשיבותה של ארץ ישראל לעם ישראל. התורה מדגישה שוב ושוב שהמקום המתאים למגורי יהודי ויהודייה הוא רק בארץ ישראל. החיים היהודיים בחוץ לארץ נחשבים לארעיים ולבלתי-טבעיים. בהתאם לכך קיימת הבטחת הקב"ה: "הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ... אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְתָּיִם לָתֵת לָהֶם וּלְזָרְעָם, אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ... אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֹתָהּ, תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּהַ מְרִשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה" (דב' יא:ט-יב); "וְיָשֶׁב וְקִבְּצָךְ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם, מִשָּׁם יִקְבְּצָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחָךְ" (שם, ל:ג-ד). רעיון זה מופיע גם בתפילת העמידה, שבה אנו מבקשים מהקב"ה שלוש פעמים ביום כדלהלן: "תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס לקבץ גלויותינו וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ". מצוות הבאת הביכורים ומצוות ברכת המזון אפשר ללמוד את מקומה המרכזי של ארץ ישראל בחיי היהודי.

עורך: פרופ' יוסף עופר

עורכת לשון: רחל הכהן שיף

הדף השבועי יוצא לאור על ידי

הפקולטה למדעי היהדות ולשכת רב הקמפוס

בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
יש לשמור על קדושת העלון

על-מנת להמחיש את ההודיה על ארץ ישראל, האדם חייב להביא לכוהן דבר מה המסמל את הארץ. לפיכך הוא נדרש להביא את תוצרת הארץ, שהם הפירות הקשורים דווקא לארץ ישראל.

עוד מצווה הקשורה לארץ ישראל היא "ברכת המזון". מצווה זו אינה מוגבלת להודיה על המזון, אלא כוללת גם הודיה לקב"ה על ארץ ישראל, ככתוב: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" (דב' ח:י). כתוב במפורש בפסוק זה שאדם חייב לברך גם "על הארץ הטובה", ולא על המזון בלבד. בנוסף, מהפסוקים הסמוכים ברור שמדובר בשבחה של ארץ ישראל:

"כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאָךְ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחְלֵי מַיִם עֵינַת וּתְהִמֵּת יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָר. אֶרֶץ חֹטָה וְשַׁעֲרָה וְגִפְן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדָבָשׁ. אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמַסְכֵּנֶת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם, לֹא תַחְסֹר כָּל בָּהּ, אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִינָהּ בְּרִזָּל וּמְהֻרְרָה תַחֲצֹב נַחֲשֹׁת. וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" (דב' ח:ז-י).

התפיסה, שמצוות ברכת המזון היא גם ברכת תודה על ארץ ישראל, מאפשרת לנו להסביר כמה מהדינים הקשורים למצווה.

א. מברכים את ברכת המזון רק כאשר הסעודה כוללת פת. אבל כאשר אוכלים סעודת מלכים הכוללת מרק, דג ובשר, אין מברכים ברכת המזון. הסיבה לכך היא, שברכת המזון היא גם ברכה על ארץ ישראל, ועל כן אין לברך אותה כאשר הסעודה איננה כוללת גידולי קרקע. ואפילו אם אוכלים ירקות ופירות, שהם כן גידולי קרקע, אין מברכים ברכת המזון, מפני שבדרך כלל אדם אינו מגיע לשובע מירקות ופירות, ובפסוק כתוב "ואכלת ושבעת". מגידולי הקרקע, רק אכילת פת מסוגלת להביא את האדם להרגשה של שובע.

ב. כאשר חז"ל הרחיבו את ברכת המזון, הם תיקנו את "ברכת מעין שלוש" על פירות שבעת המינים בלבד, משום שרק הפירות הללו מאפיינים את ארץ ישראל. למרות שפירות אחרים מהווים מזון, הם אינם מזוהים כפירות ארץ ישראל ולכן לא תיקנו עליהם את הברכה הזו.